

УДК 368

МАКРОПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ТА РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Олександр Миколайович ЗАЛЕТОВ

к.е.н., доцент, заступник Голови Ради ЛСОУ

Анотація. У статті розглянуто основні положення макропруденційного нагляду та регулювання, визначені основні проблеми його реалізації для регулювання вітчизняного страхового ринку, розглянуто процес реалізації концепції макропруденційного нагляду та регулювання.

Аннотация. В статье рассмотрены основные положения макропруденциального надзора и регулирования, определены основные проблемы его реализации для регулирования отечественного страхового рынка, рассмотрен процесс реализации концепции макропруденциального надзора и регулирования.

Ключові слова: страховий ринок, макропруденційний нагляд і регулювання, страховик.

Ключевые слова: страховой рынок, макропруденциальный надзор и регулирование, страховщик.

Постановка проблеми. Остання світова фінансова криза засвідчила недієздатність сучасної системи регулювання та нагляду за фінансовими установами, зокрема за страховою діяльністю.

Саме недоліки в оцінці ризиків, проблеми з ризик-менеджментом вказані як одні з головних причин негативних процесів, які відбулися в глобальній фінансовій системі [1].

Найбільш розвинені країни світу досягли угод, що закладають підвалини для нових стандартів страхового регулювання й нагляду на глобальному рівні. Зокрема, країни-члени ЄС визначають цілями державного регулювання збереження платоспроможності компаній та захист прав споживачів, але додатково країни можуть виділяти окремі пріоритетні завдання та прагнення [1, 16]: підтримку стабільності ринку/довіри до ринку, підтримку ефективного ринку, ведення ринкового нагляду, боротьбу з фінансовими правопорушеннями, підтримку конкурентоспроможного ринку, надання інформації для споживачів, пряму заяву про «відсутність банкрутств» або пряму відмову від цієї мети, забезпечення компенсаційної схеми для споживачів.

В Україні потрібна нова державна політика щодо забезпечення фінансової стійкості страхової системи. Вона повинна ґрунтуватися на забезпеченні загальної макроекономічної стабільності, удосконалення страхового законодавства, розвитку страхової інфраструктури, зниження тіньових та кримінальних процесів у страховій

сфері, а також забезпечення стабільного функціонування вітчизняного страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемі удосконалення державного нагляду і регулювання за страховою діяльністю присвячені наукові праці таких провідних вчених: В. Д. Базилевич [5], Н. М. Внукова [3], О. О. Гаманкова [4], С. С. Осадець [6], Н. В. Ткаченко [7], В. М. Фурман [8] та інших.

Незважаючи на те, що проблема удосконалення системи регулювання та нагляду за страховою діяльністю вивчається достатньо широко, але питання реалізації механізму макропруденційного нагляду та регулювання залишається актуальним.

Мета статті – обґрунтування концептуальних засад макропруденційного регулювання та нагляду для забезпечення фінансової стійкості страхового ринку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В умовах глобалізації світової економіки державне регулювання страхової діяльності передбачає захист інтересів споживачів страхових послуг (страхувальників, застрахованих, вигодонабувачів), підтримку національних страховиків та інших професійних учасників, зміцнення законодавчої бази захисту прав інвесторів та стимулювання розміщення коштів страхових резервів з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки та покращення якості життя населення.

Важливою складовою системи державного регулювання у сфері страхування є нагляд за діяльністю об'єктів страхового нагляду (далі – страховий нагляд).

Об'єктами страхового нагляду є:

- 1) страховики, перестраховики;
- 2) страхові посередники (брокери, агенти);
- 3) відповідальні актуарії;
- 4) об'єднання страховиків, перестраховиків, страхових посередників, відповідальних актуаріїв, обов'язкова участь у яких передбачена законодавством.

У деяких випадках об'єктами страхового нагляду виступають особи, які надають послуги, пов'язані зі страховою діяльністю (аварійні комісари, аджастери, диспашери, сюрвейери, асистуючі компанії, лікарі-експерти, освітні заклади, юридичні фірми, консалтингові компанії та рейтингові агентства тощо).

Суб'єктом страхового нагляду виступає уповноважений державний орган.

У випадках, визначених законодавством, суб'єктом страхового нагляду в частині виконання певних функцій страхового нагляду виступають відповідальні актуарії, зовнішні аудитори, рейтингові агентства, саморегульовані об'єднання страховиків і страхових посередників.

У сучасних умовах страховий нагляд здійснюють з метою:

- 1) дотримання вимог страхового законодавства, зокрема, щодо попередження й припинення його порушень;
- 2) забезпечення захисту прав і законних інтересів страхувальників, застрахованих та вигодонабувачів, інших зацікавлених осіб і держави;
- 3) контролю за фінансовою стійкістю й платоспроможністю страхових організацій.

Страховий нагляд слід здійснювати на принципах законності, гласності, організаційної єдності, цілісності, компетентності, співробітництва і відповідальності.

За змістом страховий нагляд можна розмежувати на попередній і поточний.

До попереднього нагляду належать перевірка відповідності страхових організацій вимогам, установленим законодавством, видача ліцензій на право здійснення певних видів страхової діяльності, а також реєстрація об'єднань страховиків і внесення до реєстру страхових брокерів.

До поточного нагляду варто віднести перевірку дотримання вимог законодавства суб'єктами страхового нагляду при здійсненні ними діяль-

ності: збір і аналіз звітності, призупинення й відкликання ліцензій, виключення страхових брокерів з реєстру й т. д.

В умовах, коли банки, фінансові та страхові компанії входять до інтегрованого ринку, на якому розділити послуги, пропоновані ними, практично неможливо, а послуги, надавані фінансовими організаціями, здобувають соціально значимий характер, необхідний якісно інший підхід до організації фінансового нагляду та регулювання [9]. Саме із цієї причини в розвинутих країнах світу приділяють велику увагу впровадженню пруденційного страхового нагляду.

Термін «пруденційний» походить від англ. «розумний», що буквально перекладається як «обачний», «розсудливий».

Пруденційний страховий нагляд є складовою загальної системи нагляду, що проводять органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг. Він базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану страхової організації, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами.

Пруденційний страховий нагляд передбачає встановлення вимог до фінансової стабільності страховиків, що покликана сприяти ефективному й стабільному функціонуванню страхового ринку в нормальний час і управляти ситуацією при виникненні загрози фінансової кризи. Основою пруденційного страхового нагляду є пруденційні нормативи або «коефіцієнти розсудливості».

Пруденційні нормативи – це нормативи, які встановлює орган страхового нагляду до фінансового стану страховика, дотримання яких є обов'язковим, зокрема перевищення розміру наявного регулятивного капіталу над розміром, установленим законодавством (достатності капіталу), відповідності строків активів строкам виконання зобов'язань (ліквідності), ступеня диверсифікації портфеля страхових зобов'язань та портфеля активів, якими представлені технічні резерви (диверсифікованості).

Основні цілі здійснення пруденційного страхового нагляду – це захист інтересів споживачів страхових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості страхових організацій через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом:

- 1) виявлення підвищених ризиків у діяльності

фінансових установ;

2) контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;

3) мінімізації випадків банкрутства та системної кризи страхових організацій;

4) прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

Пруденційний нагляд включає розвинену систему моніторингу, відкритості інформації та звітності перед національним органом страхового нагляду [10].

Провідну роль у поглибленні міжнародного співробітництва з питань страхування та державного регулювання і нагляду за страховою діяльністю у сучасному світі грає Міжнародна асоціація страхового нагляду (International Association of Insurance Supervisors, IAIS), створена 16 червня 1994 року та розташована в м. Базель (Швейцарія). Так, з метою забезпечення належного страхового нагляду для аналізу діяльності страховиків IAIS рекомендує встановлювати фінансові нормативи та здійснювати контроль за їх дотриманням шляхом регулярного проведення оцінки загального фінансового стану страховиків, результатів їх діяльності, а також якості управління.

Основні параметри пруденційного нагляду прийнято позначати як CAMELS [11]. Цей термін походить від аббревіатур: Capital (Капітал), Assets (Активи), Reinsurance (Перестраховування), Actuarial liabilities (АктUARні зобов'язання), Management (Управління), Earnings (Доходи), Liquidity (Ліквідність), Subsidiaries (Дочірні компанії).

На відміну від макропруденційного нагляду, пруденційний нагляд зосереджений на окремих страховиках та їх ризиках, приділяючи мінімальну увагу діяльності страхового сектору в цілому.

У свою чергу макропруденційний нагляд концентрується на системній стабільності страхового ринку, а не уникненні неспроможності окремих страховиків. Особливу увагу при цьому повинно бути приділено системоутворюючим страховикам та взаємозв'язкам на страховому ринку. Зазначене пояснюється тим, що ризик системної стабільності залежить від колективної поведінки учасників страхового ринку, у результаті чого ризику у фінансовій системі для регулятора придбають ендогенний характер.

IAIS визначає, що макропруденційна політика потребує удосконалення, а діяльність системно важливих для світової економіки страховиків мають більш жорстко контролювати національні

регулятори. Тому 18 липня 2013 року було ухвалено методологію оцінки і політичні заходи для G-SIIs, а також загальну основу для макропруденційної політики і нагляду на страховому ринку.

Слід зазначити, що макропруденційна політика – це комплекс превентивних заходів, націлених на мінімізацію ризику системної фінансової кризи, тобто ризику виникнення ситуації, у якій значну частину фінансового ринку визнано як неплатоспроможну або неліквідну, у результаті чого учасники страхового ринку не зможуть продовжувати діяти без підтримки держави.

На нашу думку, макропруденційна політика відрізняється від мікропруденційного нагляду в аналізі стійкості страхового ринку, який відбувається на агрегованому рівні, а не на рівні окремих страховиків; до уваги беруть увесь страховий ринок, а не тільки страхові компанії; аналізують взаємозв'язки між системоутворюючими фінансовими установами, середніми та дрібними для уникнення ситуації ефекту «доміно».

У зв'язку з цим 18 липня 2013 року Рада фінансової стабільності (Financial Stability Board) визначила 9 транснаціональних страхових компаній, що мають ключове значення для функціонування глобальної фінансової системи, тобто системоутворюючими для глобальної економіки страховиками (Global Systemically Important Insurers, G-SIIs) визнані такі: німецький Allianz, американські AIG, Prudential Financial і MetLife, британські Aviva і Prudential, французька Axa, італійська Assicurazioni Generali та китайська Ping An Insurance. Зазначений перелік буде щороку переглянуто та оновлено у жовтні.

Центральний банк Російської федерації також визнав необхідність визначення переліку системоутворюючих страховиків. Очікується, що до кінця 2014 року він буде сформований.

Необхідність створення в Україні системи макропруденційного нагляду обумовлена тим ступенем зрілості, який досяг страховий ринок, і тим рівнем ризиків, які беруть на себе його основні учасники.

Виходячи з вище зазначеного, до основних завдань макропруденційної політики на страховому ринку слід віднести:

- підтримку стійкості страхового ринку до агрегованих шоків, включаючи рецесію та зовнішні шоки;

- обмеження надлишкових фінансових ризиків, що приймають на себе страховий ринок в цілому;

- згладжування фінансового циклу.

З точки зору інструментів макропруденційна політика базується на мікропруденційному регулюванні, оскільки використовує такі самі пруденційні норми – вимоги до капіталу та ліквідності, нормування балансу та лімітування ризиків.

Таким чином, для України реалізація макропруденційної політики передбачає підвищення ефективності державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю, що сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності страхових компаній та забезпечуватиме стійкість страхового ринку.

Для досягнення поставленої цілі необхідним є: посилення незалежності Нацкомфінпослуг, запровадження макропруденційного нагляду, визначення переліку системоутворюючих страховиків, прийняття довгострокової стратегії розвитку страхового ринку як складової макропруденційної політики.

Висновки. Удосконалення державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю в Україні доцільно проводити за двома напрямками: змістовні новації, що розглядають економічну природу регулювання та організаційно-управлінські новації, які повинні підвищити якість державного інституту регулювання.

До змістовних новацій відносимо: введення макропруденційного нагляду, за допомогою якого Нацкомфінпослуг повинен підтримувати системну стабільність страхового ринку в цілому, а не окремих страховиків; контрциклічне регулювання, що націлене на згладжування негативних наслідків зміни страхової місткості.

У якості суб'єкту організаційно-управлінської новації може виступити адміністративна реформа системи державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю, яка необхідна для інституціональної підтримки переходу Нацкомфінпослуг на змістовний макропруденційний нагляд та регулювання.

Список використаних джерел

1. Саватюгин А. Л. Новое в регулировании деятельности страховщиков / А. Л. Саватюгин // Финансы. — 2010. — № 8. — С. 7–9.
2. Sharma P, Prudential Supervision of Insurance Undertakings, Conference of Insurance Supervisory Services of The Member States of the European Union, December 2002.
3. Внукова Н. М. Страхування: теорія та практика: навч. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко. — Х. : Бурун книга, 2009. — 656 с.
4. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: [Монографія] / О. О. Гаманкова. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.
5. Страхування: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. — К. : Знання-Прес, 2008. — 1019 с.
6. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук, ред. С. С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2002. — 599 с.
7. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: теорія, методологія та практика [Текст] : монографія / Н. В. Ткаченко; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. — Черкаси : «Черкаський ЦНТЕІ», 2009. — 570 с.
8. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: Монографія. — К. : КНЭУ, 2005. — 443 с.
9. Кочмола К. В. Интегрированный финансовый надзор и регулирование страховых и банковских организаций / К. В. Кочмола // Страхование дело. — 2001. — № 2.
10. Осадчая И. Глобализация и государство: новое в регулировании экономики развитых стран / И. Осадчая // МЭ и МО. — 2002. — № 11. — С. 7–8.
11. Norris K., McPherson L. Introduction to On-Site Supervision of Insurers CARAMELS // OSFI/CARTAC Workshop on Insurance Supervision. — Barbados. — 18–21 February 2003.